

NORBERT GSTREIN

AUSTRIACA SODOBNA AVSTRIJSKA PROZA

Ko sem bil mlad

Mohorjeva
Celovec

Norbert Gstrein

Ko sem bil mlad

Roman

V slovenščino prevedel: Štefan Vevar

Naslov izvirnika: Norbert Gstrein: Als ich jung war
© 2019 Carl Hanser Verlag GmbH & Co. KG München

Norbert Gstrein: Ko sem bil mlad
Roman

Zbirka Austriaca – avstrijska proza v slovenskem prevodu

V slovenščino prevedel: Štefan Vevar

Lektorat: Tine Logar

Urednik: Hanzi Filipič

Oblikovanje ovitka: ilab.at

© of the translation: S. Fischer Foundation by order of Traduki

© 1. slovenske izdaje Mohorjeva založba v Celovcu

Izdala, založila in tiskala Mohorjeva družba v Celovcu, za družbo:
Franc Kelih in Karl Hren

1. izdaja: 2021;

naklada: 500 izvodov

Cena: € 29,00

ISBN 978-3-7086-1183-9

Izdajo tega dela je podprla ustanova TRADUKI, literarna mreža, katere člani so Ministrstvo za Evropo, integracijo in zunanje zadeve Republike Avstrije, Ministrstvo za zunanje zadeve Zvezne republike Nemčije, Švicarska kulturna fundacija Pro Helvetia, avstrijsko Združenje prevajalk in prevajalcev (po nalogu Zveznega ministrstva za umetnost, kulturo, javno upravo in šport Republike Avstrije), Goethe-Institut, Javna agencija za knjigo Republike Slovenije, Ministrstvo za kulturo Republike Hrvaške, Resor za kulturo Vlade Kneževine Liechtenstein, Kulturna fundacija Liechtenstein, Ministrstvo za kulturo Republike Albanije, Ministrstvo za kulturo in informiranje Republike Srbije, Ministrstvo za kulturo Romunije, Ministrstvo za kulturo Črne gore, Ministrstvo za kulturo Republike Severne Makedonije, Ministrstvo za kulturo Republike Bolgarije, Leipziški knjižni sejem in fundacija S. Fischer Stiftung.

traduki

LAND KÄRNTEN
Kultur

A lot remained to be explained.

Louis L'Amour

I

TE RADOSTI

PRVO POGlavJE

Po nesreči, ki se je v grajski restavraciji pripetila pred trinajstimi leti, si nikoli ne bi mislil, da bodo tam še kdaj prirejali poroke, še manj, da jih bo po novem organiziral ravno moj brat. Do tistega časa in še leto dlje – tako dolgo je veljala pogodba – jo je imel v najemu naš oče. Potem se dolge mesece ni našel naslednik, čez čas pa vendarle nekdo, ki se je usmeril k čisto drugačnim odjemalcem, odprl picerijo, v kleti postavil kegljišče, obesil na steno dve tarči za pikado – zanašajoč se na to, da bo zgodba o mrtvi nevesti bodisi zašla v pozabo ali pa celo postala mračna atrakcija. Brata so med več prijavljenimi za novega najemnika izbrali prejšnje leto, ko so objavili nov razpis za objekt, in Viktor je restavracijo v najkrajšem času pripeljal do starega slovesa, se kot kuhar celo uveljavil daleč prek meja svoje regije in se zato namenil obuditi tudi staro tradicijo velikih porok.

V mojem otroštvu smo običajno teden ali dva po veliki noči, ko se je končala zimska sezona, zaprli naš hotel v gorah, se vselili v restavracijo in kmalu zatem so se že začele poroke, ob vsakem koncu tedna, druga za drugo, pogosto tudi po dve, ena v petek in druga v soboto, vse do poznega septembra, pogosto do začetka oktobra. Naš hotel je poleti ostal zaprt, le naš oče se je vsakih nekaj dni odpeljal tja, da vidi, ali je vse v redu, sicer pa smo šele po vseh svetih, ko je včasih že snežilo, zložili svoje stvari, vse pošteno zaklenili in se vrnili domov. S tem sem odrasel, pozimi hotel in smučarska šola, poleti proizvodnja porok, kakor je temu nekoč na začetku ironično re-

kel naš oče in kakor smo stvari pozneje spoštljivo pravili vsi drugi, ne da bi zato izgubila kanček svojega šarma. Ljudje so se poročali na gradu, čeprav se je restavracija samo tako imenovala, poročali so se pri našem očetu, ki je nekoč za vedno zasedel ta položaj. Skoraj nihče iz bližnjih vasi se ni uprl njegovi ponudbi, ampak ljudje so prihajali tudi iz mesta, se odločali za eno od treh možnosti, standard, medium ali vrhunski razred, in prisluhnili nasvetu našega očeta, ki jim je jamčil za vse razen za srečo. Malce spotakljivo se je poročnim parom udvarjal z besedami, da jih bo na ta radostni dan razbremenil vsega, česar jih lahko razbremeni, da bodo imeli proste roke in glavo za vse, česar jih ne more razbremeniti. Ob tem jim je celo obljubljal lepo vreme ali pri slabem vremenu obilen popust in izbrali so eno ali dve majhni posebnosti, vožnjo v odprti kočiji po serpentinah do majhne planote, nad katero se dviguje tako imenovani grajski grič z razvalinami gradu iz štirinajstega stoletja, dvored angelov z zborom krilatih otrok ali pa ples tančic. Slednjega je imel oče v ponudbi šele zadnja leta in malce čudno je bilo gledati igralco iz deželnega gledališča, ko se je zvijala in pretegovala po tleh, kakor da je ob pamet.

Bilo mi je petnajst let, bil sem dijak v internatu in še nisem poljubil nobenega dekleta, ko sem pri porokah začel fotografirati. Dve leti prej mi je oče za rojstni dan podaril fotoaparata, in ker je na vse gledal tudi z očmi poslovneža in ni imel – kot je rad povedal – lažnega spoštovanja do lažne umetnosti, se nisem čudil, ko je nekoč prišel na dan s predlogom, da bi lahko svojo celostno ponudbo vendar popestrili s fotografiranjem, tiste face bom pa jaz že znal poškljocati. Najprej sem se upiral, kakor sem se upiral tudi temu, da bi v hotelu pomagal pri strežbi ali smučarskim začetnikom pokazal prve vijuge po snegu, a tudi tokrat pred očetom nisem ubežal. Vsilil mi je svojo voljo ter mi ob opraviilu pomožnega smučarskega učite-

lja in občasnega natararja naložil še delo poročnega fotografa, za katero me je oblekel v temnomodro obleko in temnomodro, z nevsiljivimi belimi pikami posejano kravato. Z njo se tudi na kakšnem pogrebu ne bi osramotil, in ko so me doma videli tako napravljenega, so skoraj pozabili, da dejansko še hodim v šolo in se v sobotah med poukom bojujem s spancem – potem ko sem petek prebil v službi, oče pa ni mogel vnovič z boleznijo opravičiti moje odsotnosti, kakor je sicer storil ob nešteto vikendih.

V lasti sem imel leico in vsega, kar sem vedel o fotografiranju, sem se naučil sam, imel pa sem srečo, da niso bili pari, ki so mi stopili pred aparat, na začetku v nič manjši zadregi kot jaz sam ali pa sploh nekje v svojem svetu in zato niso opazili, da imajo opraviti s trepetajočim amaterjem. Prve fotografije sem posnel ob njihovem prihodu, ko so izstopali iz avta ali kočije in se razgledovali po okolišu, dvigovali oči k razvalinam gradu in gledali v dolino, iz katere so se ravno pripeljali, ob tem pa sem lovil prve vtise o njih in v mislih stavil na njihovo srečo ali nesrečo. Zadnje slike, posnete običajno davno po polnoči, so mi slutnje praviloma potrdile ali pa jih razblinile. Skoraj vsi so se tudi cerkveno poročili, obred pa je potekal v kapeli Sester usmiljenk, ki so imele svoje matično poslopje samo nekaj korakov stran od naše restavracije. Iz majhne cerkvice, ki jo je kot nekakšno otroško igračo obdajalo nunsko pokopališče, ki po svojih, v geometrijske vrste urejenih grobovih ni po naključju spominjalo na vojaško počivališče, so kot zaslepljeni stopili na prosto. Moja standardna fotografija tega trenutka je za las obšla lesene križe, včasih tako za las, da sem moral pozneje kakšen delček izrezati, in kazala pare presenečene in z golimi obrazi v njihovi nebeški sreči. Potem sem jih fotografiral na bližnjem travniku, in ni jim bilo treba reči, naj sedejo v travo, fotografiral sem jih pred vodnjakom, ki je spadal k samostanu, kjer so se, ne da bi jih napeljal na to, poškopili do mokrega,

fotografiral sem jih na robu gozda in vsi ti motivi so se mi hitro ustalili. Naj se je dvojica drug drugemu globoko zazirala v oči, naj sta se poljubljala ali ne, naj je nevesta razgalila nogo ali si z roko segla v lase, naj jo je ženin prijel za roko, jo upognil v pasu kot plesalko in jo celo dvignil v zrak – vse so počeli ubogljivo kot po nespremenljivem scenariju, tako da se jih nazadnje skoraj ni več dalo ločiti med seboj.

Čeprav sem vsem predlagal, naj se vzpnejo do razvalin gradu, da jih tam poslikam ob zidovih, so bili le redki za to, saj je bil vzpon prenaporen in zanj niso imeli primerne obutve, povrhu pa se jim je nezavedno upiralo mračno ozračje. Naš oče je najprej le za vrhunski razred, kmalu pa za vse pare v prvem nadstropju nad restavracijo uredil sobo, kamor se je lahko par, potem ko se je z mano vrnil iz okolice, umaknil za oddih, in prišlo je v navado, da sem dvojico znova fotografiral, brž ko se je spet prikazala iz sobe. Tedaj sem skušal z njunih obrazov razbrati, kaj pomeni njun nasmešek, ali pa sem se spraševal, zakaj mi – petnajst-, šestnajst-, sedemnajstletniku – dajeta tako jasno razumeti, kaj vse sta v minule pol ure morda skupaj počela za zaprtimi vrati.

Potem sem ju vedno odvedel na isti kraj nedaleč proč. Od restavracije smo po ozki stezi zavili v gozd, ki se je nedaleč stran zredčil v majhno jaso. Tam sem ju vedno postavil na natanko isto mesto in ju fotografiral z nekega štora, ker je bilo tako v ozadju slike jasno videti okljuk, ki sta ga cesta in reka v obliki osmice delali daleč v dolini in ki je postal moja blagovna znamka – pogled v neskončno. Za to sta se morala približati prepadu, le toliko, da še ni bilo nevarno, pa vendar dovolj blizu, da jima morebitna nevarnost ni ušla. Ob tem sta se ločila od tišine, ki je vladala v zavetju dvorca, in se v trenutku znašla sredi trušča dolgih kolon na sever in na jug drvečih prikoličarjev. V tem trenutku bi jima lahko v očeh prebral vse mogoče, skoraj vsak pa je tudi kaj pripomnil – pa čeprav je bi-

lo morda samo vprašanje, ali ju mislim na najlepši dan njunega življenja spraviti na oni svet.

Ko sem bil mlad, sem verjel v skoraj vse, pozneje pa skoraj v nič več in najbrž mi je ravno v tem času opešala vera in sem izgubil zaupanje. Bilo je seveda naduto, ko sem o neki nevesti prvikrat pomislil, da bi gotovo zbežala od tam, če bi se samo za hip zamislila, a led je bil prebit in pri mnogih naslednjih porokah te misli nisem mogel več pregnati. Z moškimi ob sebi so bile te ženske – pa tudi če ni bil ravno kakšen kmetavz – videti veliko bolj umrljive, sploh bi si lahko vse vzele še nekaj let, da jih tok časa ne bi tako očitno posrkal vase, kakor jih je po njihovih na slepo ali s široko odprtimi očmi sklenjenih porokah že kar naslednje jutro.

Po navadi je ravno nevesta, zgroženo zazrta v globino, rekla svojemu možu: „Še vedno se me lahko odkrižaš,“ kar je marsikaj razkrilo o razmerjih moči in podrejanja pri tem ali onem paru ter strategijah njunega preživetja, skoraj nikoli pa ni tega izrekel ženin, ki je ženo potem kakor na povelje objel, kot da ga je ravno obšla ista misel ali kakor da je sploh preveč preprost za misli te vrste. Sam sem skušal čim hitreje in čim bolj ravnodušno posneti svoje fotografije. Pozneje sem si lahko na pozitivih vse znova ogledal na njihovih obrazih, bolečino in pobotnost, kakor da sta se malo prej prepirala, napetost in olajšanje, pomisleke in njihovo razblinjanje, panično vero v usodo in nemočno prizadevanje, da bi se ji postavila po robu. Minimalni cilj se mi skoraj nikoli ni izjalovil, vsi so hoteli biti na fotografijah lepši kot v resnici, zato pa mi ni bilo treba postoriti veliko, zadoščalo je nekaj cenениh trikov ali pa sem kratko malo meril mimo njihovih nepopolnosti in človeških posebnosti.

Mrtva nevesta bi mi – tudi če ne bi doživela strašnega konca – ostala v spominu že zato, ker je tudi ona na tistem kraju nekaj pripomnila, a nekaj povsem drugačnega od vseh dru-

gih. Takrat že dolgo nisem več fotografiral na svatbah in sem tisto jesen samo vskočil ob dveh priložnostih, ker je poklicni fotograf, ki je prevzel moje delo, zbolel, v naglici pa ni bilo najti drugega. Na dan svoje mature sem rekel našemu očetu, da bo moral v prihodnje shajati brez mojih uslug, da sem v življenju videl dovolj porok, da sem se vse življenje upiral njegovim pritiskom, a zmeraj znova popustil. Tedaj sem že davno opustil študij medicine in se mlačno lotil germanistike in anglistike, tako da mi angažma ni hodil narobe. Domenili smo se za enkrat samkrat, a ker je bilo prav takrat, edinokrat, v nasprotju s pričakovanjem zelo lepo in sem za razliko od mojih prejšnjih angažmajev prejel tudi honorar, sem nekaj tednov pozneje pristal še na drugič in tako sem postal fotograf na poroki mrtve neveste.

Bila je seveda še živa, ko sem ju z možem odpeljal na jaso, da bi tam napravil svoje neskončne fotografije, ampak imela je samo še šestnajst ur življenja, mogoče uro več ali manj, kakor si pač razlagamo poznejše izjave prič in ugotovitve zdravnika obducenta. Že prej se je prepirala s svojim možem in me skušala vplesti v ta prepir, kakor da ga hoče z največjim veseljem osmešiti, celo ponižati. Ob dogovorjenem času sem čakal pred sobo za oddih in od znotraj jasno slišal njune glasove, in ko je ona na lepem planila ven, z obema rokama na kolenih privzdigujoč svojo belo, z bleščicami posejano obleko in divje opletajoč s čevlji z visokimi petami, je zajedljivo zasikala noter proti njemu: „Lahko tudi vse skupaj pokopljeva, če hočeš. Tvoja mama, tvoja mama, tvoja mama. Če jo samo še enkrat omeniš ...“ V tem trenutku pa je njen pogled obvisel na meni in je obmolnila. Imela je temne, skoraj črne oči in materino znamenje na zgornji ustnici, ki se mi je zazdelo kot nekakšno tretje oko. V obraz je pordela, pričesko, visok umetelen aranžma, je imela vso razmršeno, nato se je zasmejala, kakor da je moja navzočnost v trenutku vse spremenila v komedijo.

„Kolikokrat pa ste to že počeli?“ me je vprašala in se spet obrnila k svojemu možu, ki ji je obotavljivo sledil, z nemočnimi kretnjami prebadal zrak in me spomnil na dirigenta, ki so mu podtahnili napačne note. „Kako da tu mirno poročate vse in vsakogar?“

Povzdignila je glas, da možu ne bi nič ušlo in mu tudi ne bi ušlo, da meni ni moglo nič uiti.

„No, kolikokrat se je že zgodilo, da si je kakšna ženska v zadnjem trenutku premislila?“

„Še nikoli,“ sem rekel. „Niti enkrat ne.“

„In kolikokrat ste videli moškega, ki bi svoji nevesti na poročni dan priznal, da je pravzaprav poročen s svojo materjo?“

Hotela se je znesti nad njim, tako je zahlepela po tem, da bi ji vsak prišel prav za občinstvo, toliko bolj, kolikor bolj je lahko ženina s tem spravila v zadrego. Nisem vedel, kaj se je med njima godilo za zaprtimi vrati, a je očitno mislila, da si je tako absurdno vedenje zaslužil. Ko se ji je približal in jo skušal prijeti za roko, ga je odrinila. Bil je moški drobnih udov s poudarjeno plešo na čelu in trebuščkom, ki ga je suknič komaj krotil, v svojih poznih štiridesetih petnajst, morda celo dvajset let starejši od nje, in ni se znal drugače ubraniti njene zajedljivosti, kakor da je iskal njene oči, jo roteče gledal in jo prosil, naj ne dela škandala.

„Ampak Iris!“ je kar naprej ponavljal z malodušnim, skoraj neslišnim glasom. „Obljubila si mi, da se boš zbrala.“

Predlagal sem jima, da načrtovane fotografije posnamemo pozneje ali da seanso na mojem najljubšem kraju izpustimo, vendar je ona vztrajala, da delamo naprej po protokolu, kakor se je izrazila, češ da se je pravil treba držati, če nočemo, da bo že na začetku šlo vse po zlu.

„Kar pojdiva,“ je rekla. „Jaz grem z vami. Moj mož pa se bo moral sam odločiti, ali se nama pridruži ali pa se bo rajši malo zjokal pri svoji mami. Pustiva se presenetiti.“

Pri teh besedah je izpod gub svoje obleke potegnila zavojček cigaret in se obrnila k meni.

„Boste eno?“

Ob tem je pokazala na moža.

„Ne mara, da kadim.“

Nisem se odzval, ona pa si še ni dobro potisnila cigarete med ustnice, ko ji je mož že podržal vžigalnik – vzgib kavalirja stare šole, ki ne more drugače, kakor da stoji ženski ob strani.

„A res moraš, Iris?“

Ona pa je spet malo pobrkljala po svoji obleki in v naslednjem hipu zmagoslavno dvignila v zrak žepno stekleničko in mi ponudila požirek.

„Obljubila sem mu, da njegovi mami ne bom pokvarila dneva,“ je povedala, ko sem odklonil, in ne da bi se zmenila za svojega moža, z zaprtimi očmi srknila iz stekleničke. Razume se, da bom pridna punca.“

Medtem smo že krenili, in ko smo dospeli na malo jaso, je tam brez omahovanja stopila čisto na rob. Še pred nekaj urami je deževalo, zrak je bil čist, dišalo je po vlagi in mahu, hrup, ki je nenadno vdrl z avtoceste, pa je bil še močnejši kot ob drugih dneh, eno samo hrumenje, v katerem se je bilo treba skoraj kriče sporazumevati. Dvignil se je veter in se ji ulovil v lase, se ji zapodil v obleko, nekajkrat pridvignil in spet izpustil težko blago ter dvakrat ali trikrat zamahnil z njim po še vedno mokrih gozdnih tleh. Pogledala je v prepad, potem moža in mene, na obraz ji je legla nekakšna naježenost, kakor da nekaj težkega izračunava in ne pride do zadovoljivega izida.

„Vi ste mi pa tiček,“ je rekla, ko je opazila, da jo opazujem.

„Vam še nihče ni rekel, da z vami mogoče ni vse v redu?“

Potem je stopila k možu in se mu vrgla v objem, naenkrat in pretirano vdano, a se že v naslednjem trenutku spet ponorčevala iz njega.